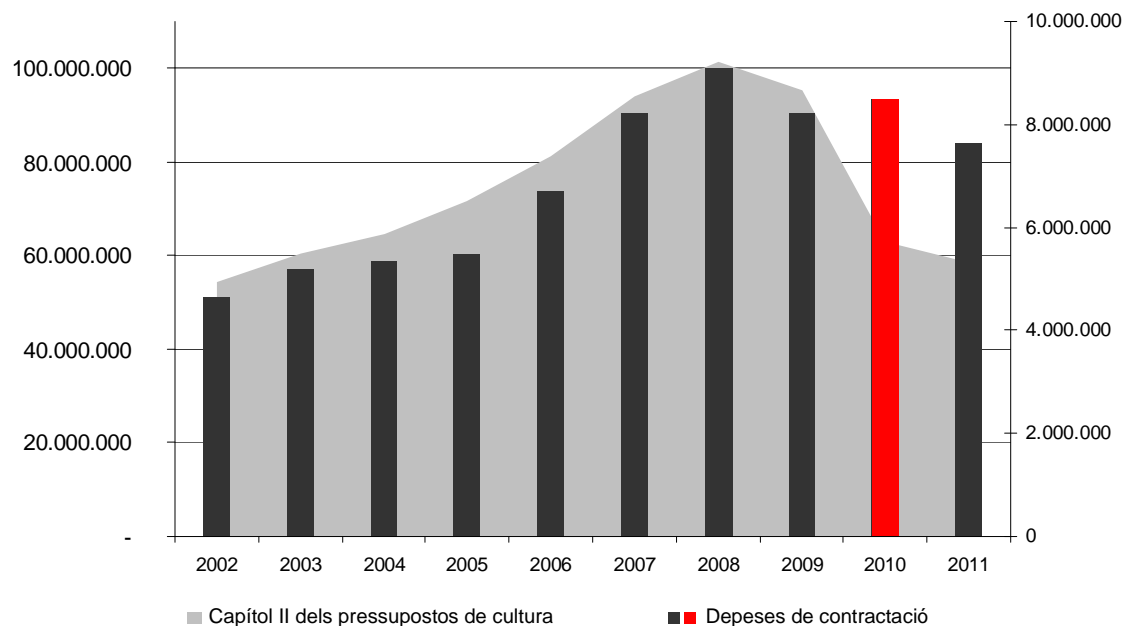

LABORATORI ÚS I OPTIMITZACIÓ DELS EQUIPAMENTS CULTURALS

#3 Visió d'una dècada d'equipaments escènics municipals

Des dels primers anys de la democràcia els equipaments culturals han estat elements centrals del desenvolupament del territori, amb un fort component simbòlic gràcies a la seva doble faceta d'instrument i de monument. La construcció de nous equipaments s'ha acompanyat d'una oferta creixent de serveis culturals per part dels ajuntaments; una oferta que, des del punt de vista competencial, sovint depassava les atribucions dels governs locals en matèria de cultura.

Avui, en un context de profunda crisi econòmica, les polítiques públiques de cultura s'enfronten a una reducció dràstica dels seus recursos, però també a un canvi de paradigma que posa en qüestió moltes de les dinàmiques del període anterior. Pel que fa als equipaments, són nombrosos els que tenen serioses dificultats per tirar endavant la seva activitat, i fins i tot n'hi ha que deixen de tenir una activitat regular o estable. Per una altra banda, en canvi, estan sorgint algunes propostes i iniciatives innovadores pel que fa a l'ús i la gestió d'equipaments culturals que creiem que cal tenir en consideració.

En el marc del treball del laboratori "Ús i optimització dels equipaments culturals", el CERC es proposa fer petites píndoles d'informació que aprofundeixin en aspectes concrets de la problemàtica que ha portat als ajuntaments a una situació en la que han de prioritzar entre serveis que considerem bàsics per als ciutadans i que, en molts casos, estan portant a una gran reducció dels pressupostos de cultura i, per tant, d'aquests serveis.

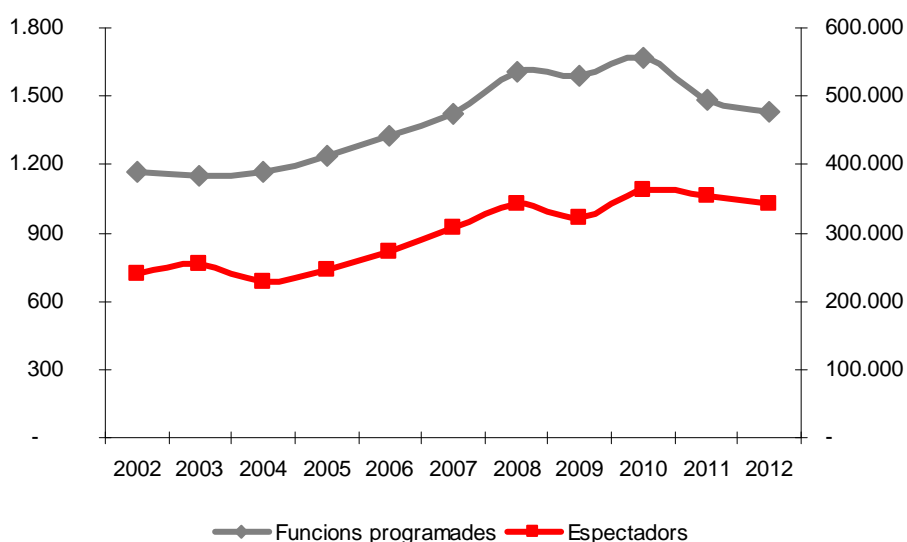
Els equipaments municipals d'arts escèniques

L'Oficina de Difusió Artística de Diputació de Barcelona publica anualment un informe del Circuit de la Xarxa d'Espais Escènics Municipals que recull les dades més rellevants pel que fa a programacions, públics i despeses de contractació dels espais escènics municipals que formen part d'aquesta xarxa. Les dades d'aquests informes des de l'any 2002 fins al 2012 permeten fer-se una idea del comportament, al llarg d'aquest període, de les arts escèniques programades per aquests equipaments, que són una part molt important dels teatres i auditoris municipals de la província de Barcelona.

Entre els anys 2003 i 2012 van participar al circuit tots els municipis de la província de Barcelona de més de 100.000 habitants –exceptuant la ciutat de Barcelona–, una mitjana del 97% dels que tenen entre 50.000 i 100.000 habitants, un 77% dels que en tenen entre 20.000 i 50.000, un 46,4% dels de 5.000 a 20.000 i un 11% dels municipis de menys de 5.000 habitants. És a dir, participen al circuit la pràctica totalitat dels municipis mitjans i grans de la província i un nombre important dels petits (cal remarcar que hi ha molts municipis petits que no tenen un espai escènic municipal i que, per tant, no es poden adherir a aquesta xarxa).

Així doncs, les dades del circuit ens poden donar una idea bastant acurada de l'evolució de l'activitat al conjunt d'equipaments escènics municipals de la província al llarg dels darrers anys. El gràfic següent mostra l'evolució comparada del nombre de funcions programades dins del circuit entre el 2002 i el 2012, i dels espectadors que hi van assistir (a l'eix vertical esquerre hi apareixen els valors corresponents a les funcions programades i al dret els del nombre global d'espectadors).

Evolució del nombre de funcions programades. Circuit de la Xarxa d'Equipaments Escènics Municipals, 2002-2012

Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió Artística de Diputació de Barcelona

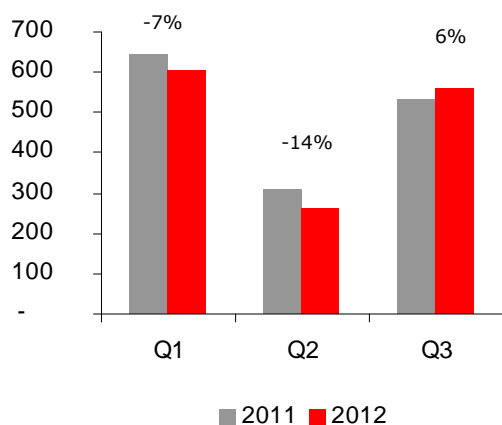
De l'anàlisi d'aquestes dades destaca, en primer lloc, que va haver-hi una progressió a l'alça del número de funcions programades pels teatres i auditoris municipals entre els anys 2002 i 2008, i que a partir d'aleshores aquesta xifra ha anat fluctuant: el 2009 es va reduir 1%

respecte a l'any anterior, per tornar a incrementar-se un 5,3% el 2010, i a continuació caure un 11% el 2011 i un 4% el 2012, anys en què el nivell de programació es va situar per sota del de 2007. Sorprèn que el 2010, quan el conjunt dels pressupostos de cultura es van contraure un 37%, creixés el nombre de funcions programades per part dels teatres. És possible que hi influís el fet que, en aquest període, des de la Generalitat de Catalunya es va encetar el programa "Cultura en gira", amb un pressupost important destinat al copagament d'actuacions als municipis.

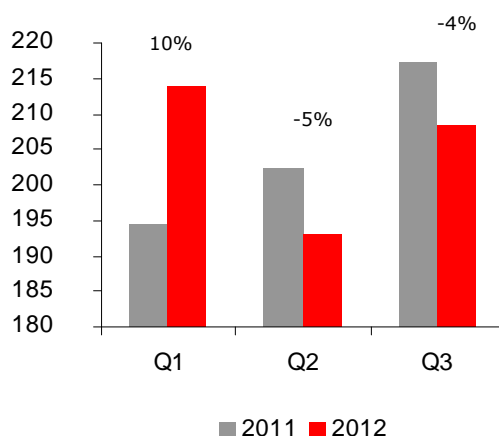
El nombre d'espectadors del circuit ha experimentat una evolució si fa no fa paral·lela a la del volum de programació, però en canvi no ha patit una caiguda tan dràstica els darrers anys analitzats. Si bé és cert que s'ha anat reduint des del 2010, la reducció ha estat inferior a la del nombre de funcions programades (entre 2010 i 2012 s'ha reduït un 6,2% el volum d'espectadors del circuit i un 14,4% el nombre de funcions programades).

A partir de setembre de 2012 l'IVA dels productes culturals va passar del 8% al 21%. Aquest increment va suposar un augment considerable en els costos del sector, que en la major part dels casos es va traduir en augments en el preu de les entrades als espectacles. Les primeres estimacions preveuen que l'impacte negatiu d'aquesta mesura sobre el públic de les arts escèniques és molt important. No obstant això, les dades de l'ODA no mostren cap diferència significativa amb el període que va de gener a setembre del 2012 ni tampoc respecte del mateix període de l'any anterior. De fet, la caiguda més important respecte del 2011 es va donar al segon quadrimestre –uns mesos abans de la pujada de l'IVA- tant pel que fa al nombre de funcions programades com a les entrades venudes per funció.

Número de funcions, 2011 i 2012, recompte quadrimestral

Entrades venudes per funció, 2011 i 2012, recompte quadrimestral

Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió Artística de Diputació de Barcelona

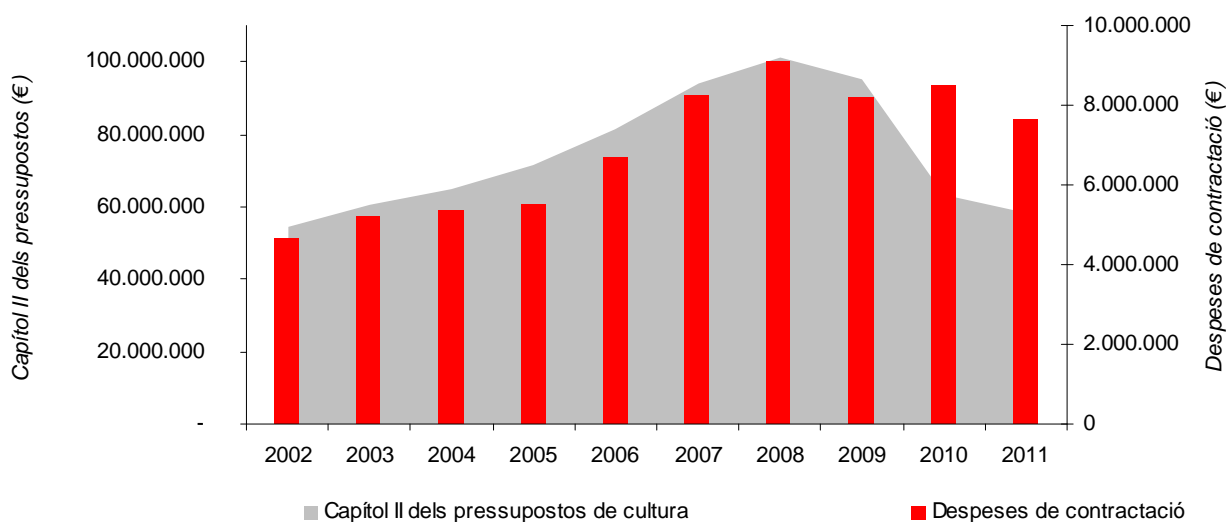
Tampoc sembla que els programadors s'hagin avançant al descens de públic amb una reducció de l'oferta. De fet, entre setembre i desembre de 2012 es van programar un 6% més de funcions que per al mateix període de l'any anterior, mentre que durant la resta de l'any l'oferta sí que s'havia reduït. Caldrà, per tant, esperar les dades de 2013 per poder veure amb

més perspectiva quins efectes té la pujada de l'IVA sobre la programació d'arts escèniques dels municipis adherits al circuit.

Per una altra banda, si ens fixem en les dades econòmiques d'aquest circuit trobem que, tot i que els dos darrers anys hi ha hagut una reducció dels recursos dedicats a la contractació d'actuacions de teatre, música i dansa per part dels ajuntaments, aquesta ha estat molt més suau que la caiguda que ha experimentat el capítol II dels pressupostos de cultura, en el qual s'integren aquest tipus de despeses. El gràfic següent mostra l'evolució comparada d'aquests dos conceptes fins al 2011, que és el darrer any per al què es disposa dels pressupostos liquidats. A l'eix de dret hi apareixen les xifres relatives a les despeses de contractació d'espectacles i al de l'esquerra les dels pressupostos de cultura dels ajuntaments.

Atenent al gràfic veiem que, fins el 2008, l'evolució de les despeses de contractació va ser paral·lela a les del capítol II dels pressupostos, amb un augment sostingut i constant. Ara bé, així com la reducció del capítol II dels pressupostos ha estat constant des de 2009, les despeses de contractació es van contenir el 2009 i el 2011, però en canvi el 2010, i tal i com hem vist per al nombre de funcions programades, les despeses de contractació fins i tot van créixer lleugerament. Amb tals oscil·lacions, aquestes despeses es van situar, l'any 2011, poc per sota de les de 2007, mentre que la caiguda de les despeses globals en cultura per part dels ajuntaments va ser molt més acusada, fins a nivells de 2002.

Evolució del nombre de funcions programades, incloent les funcions iniciativa de tercers l'any 2011. Circuit de la Xarxa d'Equipaments Escènics Municipals, 2002-2011

Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió Artística i del Servei d'Informació Econòmica Municipal (SIEM) de Diputació de Barcelona

Aquestes dades posen de manifest com les àrees de cultura han apostat fortament per la programació d'arts escèniques, intentant mantenir-ne la dotació de recursos fins i tot quan els pressupostos es van començar a contraure fortament. És possible que, si més no en part, aquesta postura respongui al fet que els darrers anys un nombre no menyspreable

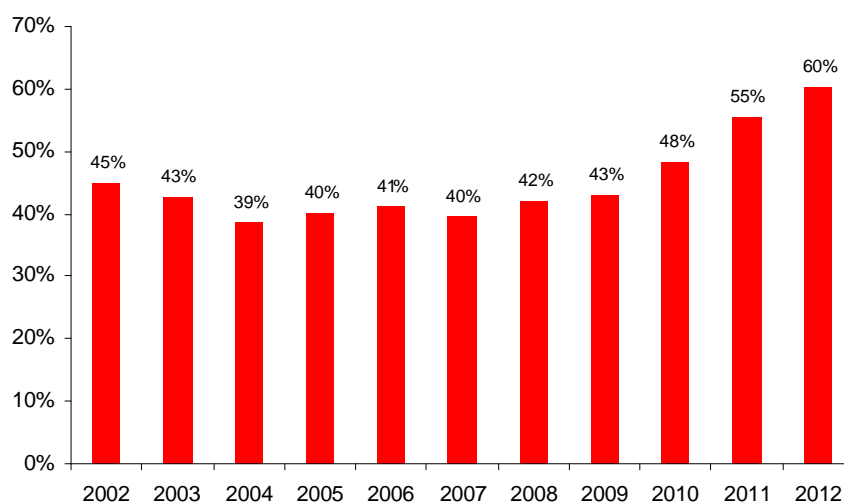
d'ajuntaments hagi estrenat equipaments escènics, que, a més, en alguns casos constitueixen el nucli de les seves polítiques culturals, de manera que la programació d'arts escèniques esdevé una peça clau de les mateixes.

A la informació recollida al dossier de premsa elaborat diàriament pel Centre d'Informació i Documentació del CERC s'han trobat notícies sobre la inauguració de 34 teatres-auditoris, 21 centres culturals -alguns dels quals inclouen espais escènics- i 33 espais polivalents, que sovint compten amb petites infraestructures escèniques. Tots ells van obrir les portes entre gener de 2005 i desembre de 2012.

D'altra banda, durant aquells anys Catalunya va assistir a un procés de forta professionalització del sector, que s'havia anat guanyant un públic fidel i creixent. Entre 2002 i 2010, el públic dels espectacles professionals del circuit de la Xarxa d'Equipaments Escènics va passar de 240.399 a 363.647 espectadors, xifra que representa un increment del 51% (entre 2010 i 2012 aquesta xifra s'ha reduït un 6% fins a situar-se als 341.024 espectadors). Així doncs, l'aposta dels ajuntaments per les arts escèniques va trobar una resposta més que satisfactòria per part del públic: tal i com s'ha vist, el descens del públic d'espectacles professionals va ser molt inferior al del nombre de funcions programades els anys 2011 i 2012. En termes de taquillaatge, les dades són fins i tot més contundents: després d'un primer descens el 2010, el 2011 els ingressos del conjunt del circuit van créixer de prop de 140.000 euros, el mateix any en què els recursos destinats a aquesta programació es van reduir de gairebé 850.000 euros. I el 2012 aquesta xifra encara va créixer prop d'un 2%.

D'aquesta manera, mentre els recursos dedicats a la contractació es contreien, els ingressos a taquilla creixien. Això va fer que, a partir de 2010, la taxa de cobertura de la despesa –la relació entre els ingressos i les despeses de contractació– fos la més alta de tot el període analitzat.

Evolució de la taxa de cobertura de costos. Circuit de la Xarxa d'Equipaments Escènics Municipals, 2002-2012

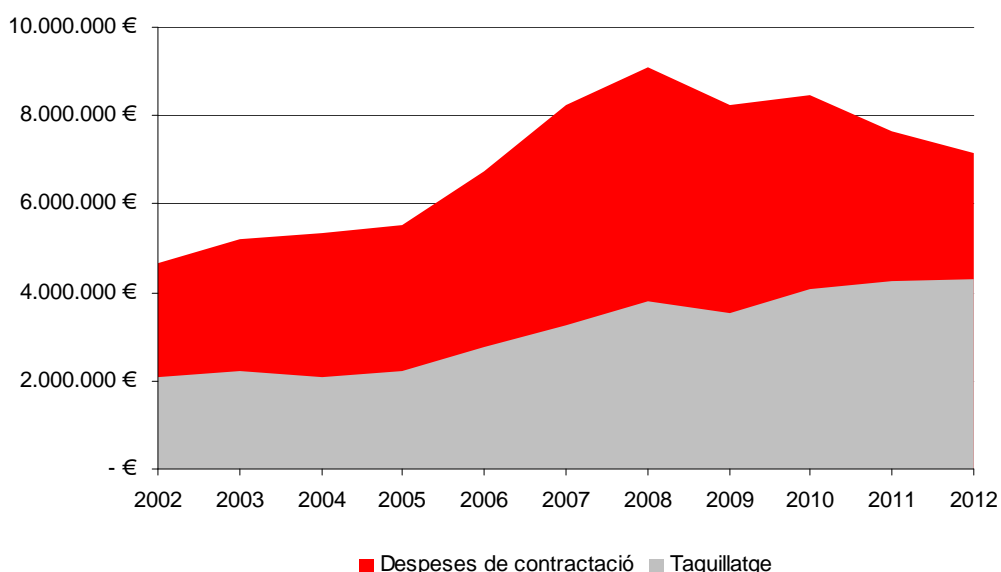
Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió de Diputació de Barcelona

Tot i la lectura indubtablement positiva que tenen aquestes dades, cal posar sobre la taula una hipòtesi que explicaria, en part, aquest fenomen.

Una possible sortida per als ajuntaments davant la reducció de recursos disponibles per la programació de teatre, música, dansa, circ, etc. és optar per contractar espectacles més aviat "comercials", que tenen uns certs nivells de públic garantit, en detriment de muntatges més arriscats, i, per tant, minoritaris. D'aquesta manera, les més perjudicades per la contracció dels pressupostos dels teatres serien les companyies més petites, amb una estructura més dèbil i, sovint, amb un component més elevat d'innovació i de creativitat, imprescindibles en una societat culturalment madura. El fet que aquest increment dels ingressos per taquilla s'hagi donat simultàniament a una reducció del nombre de funcions programades i un nombre d'entrades venudes per funció que manté una lleugera tendència a l'alça fa pensar que, en efecte, és possible a l'hora d'ajustar la programació s'hagin descartat justament les funcions més arriscades i amb menys capacitat d'atraure públic.

El següent gràfic mostra com, tot i que les despeses de contractació (caixets dels artistes i les companyies) s'han mantingut al llarg de tot el període analitzat considerablement per damunt dels ingressos a taquilla, els tres darrers anys les dues línies s'acosten.

Evolució comparada de les despeses de contractació i del taquillatge. Circuit de la Xarxa d'Equipaments Escènics Municipals, 2002-2012

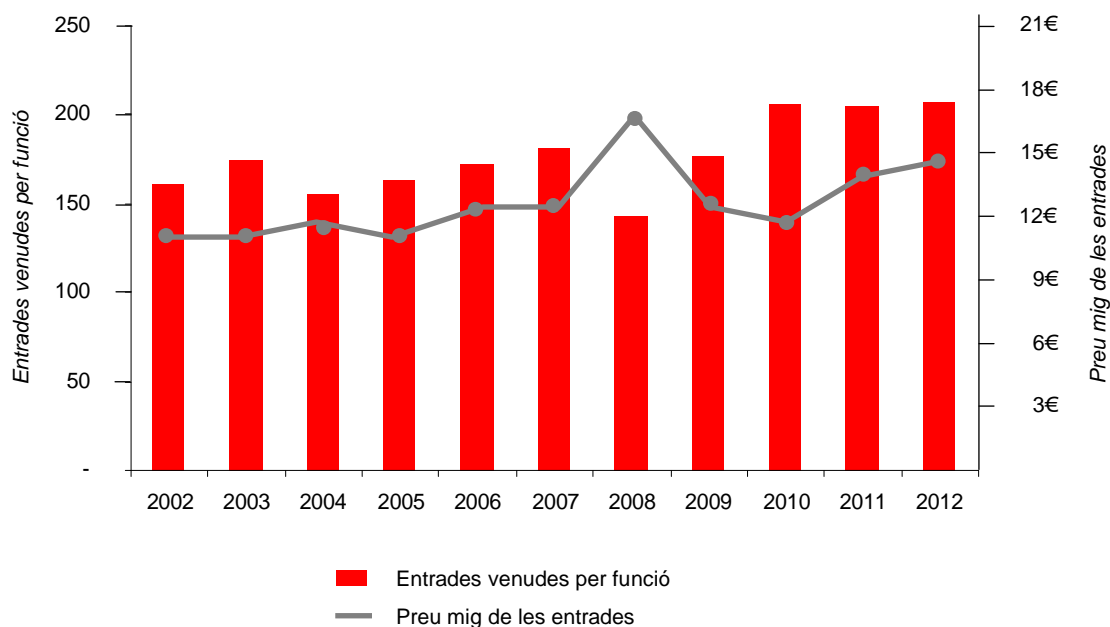
Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió Artística de Diputació de Barcelona

Un dels factors que ha contribuït a aquesta millora en la taxa de cobertura dels costos dels darrers dos anys és l'increment dels preus de les entrades. Entre el 2002 i el 2007, el preu mig de les entrades va oscil·lar entre els 11€ i els 12,7€. L'any 2008 es va disparar fins als 16,7 euros de mitjana per tornar a baixar fins als 12,63€ el 2009 i 11,92€ el 2010. En canvi, els dos darrers anys hi ha hagut un augment del preu mig de les entrades fins a situar-se en els 14,6€ l'any 2012.

El gràfic següent posa en relació els preus de les entrades amb el número que se'n ven per funció, i trobem que una certa relació entre totes dues dades: la forta pujada de preus de l'any

2008 va tenir com a resposta una important baixada de la venda d'entrades, com també la reducció dels preus produïda entre el 2009 i el 2010 va anar acompanyada d'un increment important del nombre d'entrades venudes per funció, passant de 143 l'any 2008 a 205 el 2010. L'any 2011, després d'un primer increment de l'IVA dels productes culturals, els preus van tornar a augmentar, mesura que va coincidir amb lleuger un descens del nombre d'espectadors per funció però un augment de la recaptació global a taquilla. El 2012, una nova pujada dels preus mitjans de les entrades no va anar acompanyada d'un descens en la compra d'entrades per funció, tot i que sí d'un descens en la venda global d'entrades –donada pel descens del nombre de funcions programades pels teatres municipals-. En canvi, el taquillatge total va créixer un 2%. És a dir que, els dos darrers anys analitzats l'increment dels preus va compensar la contracció del públic.

Evolució comparada del preu mig de les entrades i les entrades venudes per funció. Circuit de la Xarxa d'Equipaments Escènics Municipals, 2002-2012

Elaboració pròpia a partir de dades de l'Oficina de Difusió Artística de Diputació de Barcelona

Segons diverses notícies aparegudes a la premsa, les dades positives sobre l'ocupació dels teatres, tant a la ciutat de Barcelona com als municipis de la província, van durar fins a mitjans del 2012. Aquest increment d'espectadors es donava sobretot al teatre, mentre la música en viu en perdia¹. A tall d'exemple, destaquen titulars com ara els següents:

- *Horitzó: 3 milions. Els teatres de Barcelona superen els 2,8 milions d'espectadors el 2011, que representa un 8% de creixement respecte a l'any passat.* El Punt Avui, 31 de gener de 2012.

¹Segons l'anuari de les arts escèniques, musicals i audiovisuals que publica anualment l'SGAE, la música en directe va perdre, l'any 2012, un 26% d'espectadors. Podeu consultar aquesta i la resta de dades de l'anuari al següent enllaç: <http://www.anuariosgae.com/anuario2012/home.html>

- *Més de 25.000 espectadors a Cal Bolet i a l'Auditori de Vilafranca la temporada 2011-2012.* Diari digital el3de8.cat²
- *La Faràndula va superar en 3.000 espectadors la temporada anterior.* Diari de Sabadell, 6 de maig de 2011.
- *El Teatre Auditori de Granollers tanca la temporada amb xifres rècord d'assistència.* aravalles.cat, 7 de juliol de 2012³.
- *El nou IVA expulsa un milió d'espectadors.* El Periódico, 19 de novembre de 2012. *El Temporada Alta alleuja els seus comptes gràcies al públic.* El Periodico, 12 de desembre de 2012.
- *El Grec perd públic però la venda d'entrades resisteix.* Diari ARA, 31 de juliol de 2013.

Així doncs, tant les dades analitzades com les notícies aparegudes a la premsa mostren que el conjunt del sector fa veritables esforços per trobar fórmules que ofereixin una programació atractiva amb uns pressupostos més ajustats. I, fins a finals del 2012, la resposta del públic era prou positiva.

Ara bé, segons dades Federació Estatal d'Associacions d'Empreses de Teatre i Dansa (FAETEDA), els efectes directes de la pujada de l'IVA el tercer quadrimestre de 2012 són, a nivell estatal, una reducció del 17,48% en públic i del 20,20% en recaptació neta⁴. A més, a aquest efecte caldria sumar-hi els efectes negatius de la crisi i l'anomenat "efecte alarma", que fa que el descens d'espectadors sigui superior al que es podria esperar per causes objectives. Amb tot plegat la variació interanual del tercer quadrimestre de 2012 va ser, segons aquest informe, d'un 31,43% en públic i un 32,98% en facturació. Tal i com s'ha vist, en el cas dels equipaments que formen part del circuit d'espectacles professionals de l'ODA, a finals de 2012 encara no es podien percebre efectes directes de l'increment de l'IVA dels productes culturals més enllà dels propis de la crisi econòmica global.

Estudis com el de la FAETEDA pronostiquen que el nou increment dels preus, afegit als efectes de la crisi sobre l'economia de les famílies, tindrà un efecte dissuasori que pot anar més enllà del que sembla racional o lògic: les primeres reflexions que van sorgint respecte a aquest descens sobtat dels espectadors d'arts escèniques suggereixen que la causa cal buscar-la més en un canvi d'actitud dels ciutadans vers el consum –inclòs el consum de productes culturals– que no pas en dificultats reals per pagar les entrades per part d'un públic que sovint conserva un nivell adquisitiu mitjà–alt malgrat la crisi⁵.

Per una altra banda, l'esmentat increment de l'IVA suposa un increment en els costos de producció que dificulta enormement la posada en funcionament de noves companyies i projectes. Segons Miguel del Arco, el "gran moment del teatre", tan anunciat fa tan sols uns mesos, s'està deixant morir⁶.

² Podeu consultar la notícia completa al següent enllaç:

http://www.el3devuit.cat/index.php?option=com_content&view=article&id=5321:mes-de-25000-espectadors-a-cal-bolet-i-lauditori-de-vilafranca-la-temporada-2011-2012&catid=25:vilafranca&Itemid=79&utm_source=twitterfeed&utm_medium=twitter

³ Podeu consultar la notícia completa al següent enllaç: <http://www.aravalles.cat/noticia/90620/el-teatre-auditori-de-granollers-tanca-la-temporada-amb-xifres-record-dassistencia>

⁴ Aquestes dades fan referència a tot l'estat espanyol i inclouen el sector privat. Podeu consultar les conclusions de l'informe aquí: <http://www.publiescena.es/mat.aspx?doc=247>

⁵ Vegeu article de Jaume Colomer "La pèrdua es espectadores: causas y perspectivas" publicat al blog "Els públics de la cultura" el 7 de desembre de 2012. <http://publicsculturals.blogspot.com.es/2012/12/la-perdida-de-espectadores-causas-y.html>

⁶ http://www.elcultural.es/noticias/BUENOS_DIAS/4261/Miguel_del_Arco